

MUNI
LAW

Obecné výklady o trestním právu hmotném a trestní odpovědnosti

Úvod do trestního práva hmotného a procesního I

Pojem trestního práva hmotného

- řadíme do oboru práva veřejného
- trestní právo je soubor trestněprávních norem upravujících vznik, změnu a zánik trestněprávní vztahů
- trestněprávní vztah: vztah mezi pachatelem a státem
 - vzniká spácháním trestného činu
 - právo a zároveň v zásadě povinnost státu pachatele potrestat
 - povinnost pachatele strpět trest
 - nutno odlišovat od trestněprocesního vztahu

Funkce trestního práva hmotného

ochranná

- chrání společnost

preventivní

- napomáhá předcházení trestným činům a jiným sociálně patologickým jevům

represivní

- trestní právo jako humánní náhrada za mstu

regulatorní

- „vykolíkování hřiště“

Základní zásady trestního práva hmotného

- vůdčí nosné ideje daného právního odvětví různě abstraktní
- pro celé trestní právo (hmotné i procesní)
 - zákonnosti, humanity, demokratismu, přiměřenosti, vyrovnanosti zájmů jednotlivce a celku
- pro trestní právo hmotné (vinu i trest)
 - ekonomie trestní represe, žádný trestný čin bez trestu, žádný trest bez trestného činu, zákaz analogie a retroaktivity k tíži, zákaz dvojího přičítání

Základní zásady trestního práva hmotného

pro vinu

- formálně-materiální pojetí TČ, trestní odpovědnosti individuální a subjektivní

pro trest

- jednota prevence a represe, materiálně-formálního pojetí TČ z hlediska trestu, personality trestu, zavinění přitěžujících a polehčujících okolností, účelnost trestu, zohlednění zájmů poškozeného

specifické

- např. zásady účastenství, ukládání trestů za mnohost trestných činů atd.

Nullum crimen sine lege stricta, scripta, certa et praevia

- žádný trestný čin bez předchozího psaného dostatečně jasného a úzce vykládaného zákona
- scripta
 - vylučuje nepsané prameny práva (např. právní obyčej) a vyžaduje, aby trestní odpovědnost byla stanovena zákonem, nikoliv podzákonným předpisem
- stricta
 - úzký (přísný) výklad – základ analogie v neprospěch pachatele, nevylučuje extenzivní výklad
- certa
 - předvídatelnost právní úpravy, je naplněna i tehdy, vyžaduje-li konzultaci s odborníkem
- praevia
 - zákaz retroaktivity v neprospěch

Zásada subsidiarity trestní represe

- trestní právo jako *ultima ratio (ultimum remedium)*
- trestní právo má nastupovat až tam, kde nepostačuje reakce jiných právních odvětví
- > jde o situace, v nichž reakce jiných právních odvětví neodpovídá společenské škodlivosti činu

Zásada zákazu dvojího přičítání

- jednu skutečnost je možno pachateli přičíst pouze v rámci viny, nebo trestu
- přednost má použití této skutečnosti v rámci právní kvalifikace, teprve je-li toto použití vyčerpáno, lze zbytek přičíst v rámci úvah o trestu
- např. pachatel si přisvojí částku 600.000,- Kč tím, že se jí zmocní
 - v rozsahu částky 500.000,- Kč tato skutečnost vede ke kvalifikaci dle § 205 odst. 4 písm. c) TrZ
 - v rozsahu částky 100.000,- Kč je možno tuto skutečnost přičíst pachateli jako přitěžující okolnost dle § 42 písm. m) TrZ

Místo trestního práva v systému práva

- ochrana zájmů chráněných primárně jinými právními odvětvími
 - např. občanské právo – ochrana majetkových vztahů, osobnosti, rodinných vztahů
 - obchodní právo – ochrana hospodářské soutěže
 - správní právo – ochrana řádného výkonu veřejné správy
 - finanční právo – ochrana daňového systému, měny, platebního styku atd.
- pomocná úloha trestního práva
 - subsidiární použití
 - trestní právo jako *ultima ratio*
- nejdůraznější zákonná konkretizace ochrany ústavních hodnot
 - ústavní zřízení (srov. hlavu IX. zvl. části tr. zákoníku)
 - základní lidská práva (právo na život, nedotknutelnost osoby, důstojnost, osobní čest, dobrá pověst, osobní svoboda, nedotknutelnost obydlí, právo vlastnit majetek atd.)

Trestní právo hmotné a neprávní obory

kriminologie

- zkoumá kriminalitu a jiné sociálně patologické jevy, jejich strukturu a dynamiku, příčiny, pachatele, oběti, možnosti formální i neformální kontroly atd.

penologie

- nauka o trestech, jejich výkonu a efektivitě

penitenciaristika

- nauka o výkonu nepodmíněného trestu odnětí svobody a jeho efektivitě

trestní politika

- strategie všech opatření a nástrojů ke kontrole kriminality a jiných sociálně patologických jevů

Trestní právo hmotné vs. **trestní právo procesní**

- **trestní právo tvoří jeden systém, trestní právo hmotné a procesní jsou tedy jen jeho dvěma subodvětvími**
- **užší propojenost než např. mezi občanským právem hmotným a procesním**
 - **hmotněprávní vztah se v trestním právu nemůže realizovat jinak, než v trestním řízení**
- **trestní právo hmotné vymezuje podmínky trestní odpovědnosti a právní následky trestného činu**
- **trestní právo procesní vymezuje postup orgánů činných v trestním řízení a dalších subjektů při odhalování, stíhání, dokazování a trestání pachatelů trestných činů**

Vnitrostátní prameny TPH

- Ústava a ústavní zákony
- zákony (ev. zákonná opatření senátu)
- milosti prezidenta republiky ve formě amnestie
- plenární derogující nálezy Ústavního soudu v řízení o kontrole norem
- NIKOLIV podzákoné právní tam, kde by měly vymezovat trestní odpovědnost, interní normativní akty, judikatura, právní obyčej

Nejvýznamnější hmotněprávní předpisy

- zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník
 - obecná právní úprava ve vztahu ke zbývajícím dvěma
 - vymezuje základy trestní odpovědnosti, trestní sankce, katalog jednotlivých trestných činů
 - „monopolizovaný“ katalog trestných činů
- zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže
 - modifikace jak podmínek trestní odpovědnosti, tak trestních sankcí i trestního řízení ve vztahu k mladistvým pachatelům
- zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim
 - modifikace jak podmínek trestní odpovědnosti, tak trestních sankcí i trestního řízení ve vztahu k právnickým osobám

Struktura trestního zákoníku

□ Část první – obecná část

- působnost trestních zákonů, podmínky trestní odpovědnosti, okolnosti vylučující protiprávnost, okolnosti způsobující zánik trestní odpovědnosti, trestní sankce, zahlazení odsouzení, zvláštní ustanovení o některých pachatelích (zejména organizovaná trestná činnost), výkladová ustanovení

□ Část druhá – zvláštní část

- výčet jednotlivých trestných činů sdružených do třinácti hlav podle chráněného zájmu
- např. trestné činy proti životu a zdraví, proti svobodě, proti majetku, proti životnímu prostředí atd.

□ Část třetí – přechodná a závěrečná ustanovení

Působnost trestního zákoníku

Osobní

- aktivní personalita - občan ČR + osoba bez st. příslušnosti s trvalým pobytem na území ČR
- pasivní personalita – tr. čin spáchaný proti občanu ČR (+ osobě bez st. příslušnosti...), je-li trestný i ve státě, kde byl spáchan
- exempce + imunity

Místní

- na celém území České republiky
- + paluby letadel a lodí registrovaných v České republice nacházející se mimo její území
- + zásada ochrany a univerzality (§§ 7 a 8 TrZ) + působnost stanovená mezinárodní smlouvou

Časová

- zákaz retroaktivity v neprospěch pachatele
- příkaz retroaktivity v prospěch pachatele

Výklad trestního práva hmotného

obecné metody výkladu práva

- jazykový
- logický
- komparatistický
- systémový
- historický
- teleologický

+ některé zvláštnosti

- zákaz analogie v neprospěch
- ve prospěch analogie možná
- zásada *nullum crimen sine lege certa et stricta*

eurokonformní a ústavně-konformní

Výklad trestního práva hmotného dle subjektu

autentický

- vykládá, kdo normu vydal (neuplatňuje se)

legální

- vykládá, kdo je k tomu zákonem určen (neuplatňuje se)

oficiální

- interní normativní či individuální akt (např. výkladová stanoviska NSZ)
- uplatňuje se u policejních orgánů a státního zastupitelství, nikoliv v soustavě soudů

doktrinální

- výklad nabízený akademiky a jinými odborníky

instanční

- závazný v konkrétní věci (např. právní názor odvolacího soudu)

Trestní odpovědnost

sekundární

- nastupuje při porušení primární povinnosti

retrospektivní

- odpovědnost vždy za něco, co se již stalo

sankční

- právním následkem je povinnost strpět kvalifikovanou reakci státu

individuální

- vyloučení tzv. kolektivní viny (výjimka u právnických osob směrem „dovnitř“)

subjektivní

- odpovědnost za zavinění

Čin soudně trestný

- § 13 TrZ: „*Trestným činem je **protiprávní čin**, který trestní zákon **označuje za trestný** a který vykazuje **znaky uvedené v takovém zákoně.**“*
- přívlastek „*soudně*“ odlišuje od přestupků, jež trestají správní orgány
- formální definice, nikoliv však pojetí trestného činu

Kategorizace trestných činů - § 14 TrZ

Přechiny

- všechny nedbalostní trestné činy
- ty úmyslné, u nichž horní hranice trestní sazby za trest odnětí svobody nepřekračuje 5 let

Zločiny

- ostatní trestné činy
- tj. každý zločin je úmyslný trestný čin
- horní hranice trestní sazby trestu odnětí svobody u každého zločinu přesahuje 5 let
- zvláště závažný zločin – subkategorie zločinu, u něhož horní hranice trestní sazby trestu odnětí svobody dosahuje alespoň deseti let

Trestné činy nikoliv jednorázové

trestné činy pokračující

- jednotný záměr, více dílčích útoků, skutková podstata stále stejného trestného činu, podobný způsob provedení a blízká souvislost časová a v předmětu útoku (§ 116 TrZ)

trestné činy hromadné

- skutková podstata sama pro své naplnění vyžaduje více dílčích útoků
- např. § 279 odst. 3 písm. b) TrZ či § 204 TrZ, je-li spáchán opakovaným podáním

trestné činy trvající

- spočívají ve vyvolání či udržování protiprávního stavu
- TČ je páchán po celou dobu tohoto protiprávního stavu, stále však půjde o jediný TČ
- např. § 170 TrZ

Děkuji Vám za pozornost.

JUDr. Jan Provazník, Ph.D.
odborný asistent na Katedře trestního práva
Právnické fakulty Masarykovy univerzity
Veveří 158/40
611 80 Brno
e-mail: jan.provaznik@law.muni.cz